

STRATEGII PŘEDCHÁZENÍ ŠIKANĚ A DALŠÍM PROJEVŮM RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ

Obsah

VÝCHODISKO:	2
VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	2
PODOBY ŠIKANOVÁNÍ JSOU	2
ODPOVĚDNOST ŠKOLY A PEDAGOGICKÝCH PRACOVNÍKŮ:	3
PREVENCE PROTI ŠIKANOVÁNÍ - ÚKOLY PRACOVNÍKŮ ŠKOLY	3
ŘEDITEL ŠKOLY:.....	3
ŠKOLNÍ METODIK PREVENCE (ZÁSTUPCE ŠKOLY) A VÝCHOVNÝ PORADCE:.....	3
TŘÍDNÍ UČITELÉ:.....	3
VŠICHNI PEDAGOGIČTÍ PRACOVNÍCI:.....	4
ŠKOLNÍ ŘÁD	4
SPOLUPRÁCE SE SPECIALIZOVANÝMI INSTITUCEMI	4
KRIZOVÝ PLÁN A POSTUPY ŘEŠENÍ ŠIKANOVÁNÍ	5
POSTUP PEDAGOGICKÉHO PRACOVNÍKA.....	5
POSTUP ŘEDITELE ŠKOLY	5
VYŠETŘOVÁNÍ ŠIKANŮ	6
VÝCHOVNÁ OPATŘENÍ	6
POSTUP RODIČŮ PŘI PODEZŘENÍ NA ŠIKANOVÁNÍ	6
MOŽNÉ PŘÍZNAKY ŠIKANOVÁNÍ, KTERÉ MOHOU RODIČE POZOROVAT:.....	7
SPOLUPRÁCE SE SPECIALIZOVANÝMI INSTITUCEMI A POLICIÍ ČR	7
SPOLUPRÁCE S RODIČI.....	8
PŘÍKLADY NEPŘÍMÝCH A PŘÍMÝCH ZNAKŮ ŠIKANOVÁNÍ	8
STÁDIA ŠIKANOVÁNÍ	9

VÝCHODISKO:

- *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních, č. j. 21219/2010-28 + Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních, č. j. 21149/2016.*

Strategie PŠ slouží k vytvoření bezpečného, respektujícího a spolupracujícího prostředí ve škole, zaměřuje se především na prevenci šikany mezi žáky a poukazuje na postupy řešení šikany. Je určen všem pedagogickým pracovníkům školy, dále pak nepedagogickým pracovníkům, rodičům a žákům.

VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

ŠIKANOVÁNÍ:

- za šikanování je považováno jakékoliv záměrné a vědomé chování, jehož záměrem je ublížit, ohrožit nebo zastrašovat žáka, případně skupinu žáků
- spočívá v cílených a opakovaných fyzických a psychických útocích jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit

PODOBY ŠIKANOVÁNÍ JSOU:

1. přímá podoba šikany:

- fyzické útoky v podobě bití, vydírání
- loupeže
- poškozování věcí
- slovní útoky v podobě nadávek
- pomluvy, vyhrožování, ponižování
- sexuální obtěžování až zneužívání
- kyberšikana prostřednictvím elektronické komunikace

(útoky pomocí e-mailů, SMS zpráv, vyvěšování urážlivých materiálů na internetové stránky apod.)

2. nepřímá podoba šikany

- demonstrativní přehlížení,
- ignorování žáka či žáků

3. verbální šikana, přímá a nepřímá:

psychická šikana (součástí je i kyberšikana, děje se pomocí ICT technologií)

4. fyzická šikana, přímá a nepřímá

(patří sem i krádeže a ničení majetku oběti)

5. smíšená šikana, kombinace verbální a fyzické šikany

(násilné a manipulativní příkazy apod.)

ODPOVĚDNOST ŠKOLY A PEDAGOGICKÝCH PRACOVNÍKŮ:

1. Z hlediska trestního zákona může šikánování žáků naplňovat skutkovou podstatu trestných činů či provinění (dále jen trestných činů) vydírání, omezování osobní svobody, útisku, ublížení na zdraví, loupeže, násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci, poškozování cizí věci atd.
2. Pedagogický pracovník, kterému bude znám případ šikánování a nepřijme v tomto ohledu žádné opatření, se vystavuje riziku trestního postihu pro neoznámení, případně nepřekažení trestného činu. V úvahu přicházejí i další trestné činy jako např. nadřívání či schvalování trestného činu, v krajním případě i podněcování. Skutkovou podstatu účastenství na trestném činu může jednání pedagogického pracovníka naplňovat v případě, že o chování žáků věděl a nezabránil spáchání trestného činu např. tím, že ponechal šikávaného samotného mezi šikanujícími žáky apod.
3. Ředitel školy odpovídá za systémové aktivity školy v oblasti prevence šikánování a násilí. Vychází přitom z komplexního pojetí preventivní strategie, která je ve smyslu Metodického pokynu k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních č. j. 20 006/2007-51 součástí Školní preventivní strategie.

PREVENCE PROTI ŠIKANOVÁNÍ- ÚKOLY PRACOVNÍKŮ ŠKOLY

ŘEDITEL ŠKOLY:

- odpovídá za tvorbu a realizaci Programu proti šikaně
- zajistí doplňování školní knihovny o literaturu týkající se rizikového chování žáků
- zajistí, aby pedagogičtí pracovníci, žáci, a rodiče byli seznámeni s negativními důsledky šikánování
- zajistí vzdělávání pracovníků v oblasti šikánování a rizikového chování obecně
- je odpovědný za vyšetření podezření na šikánování, pokud oznámení učiní rodiče, jiný pedagog apod.
- je odpovědný za oznámení případu, pokud naplnil skutkovou podstatu trestného činu, Policii ČR

ŠKOLNÍ METODIK PREVENCE (ZÁSTUPCE ŠKOLY) A VÝCHOVNÝ PORADCE:

- připravuje a koordinuje tvorbu plánu proti šikánování
- spolupracuje s třídními učiteli a vedením školy při řešení krizových situací
- spolupracuje s okresním metodikem prevence, Policií ČR a orgány sociálně právní ochrany dítěte koordinuje práci se žáky v oblasti prevence rizikového chování

TŘÍDNÍ UČITELÉ:

- na začátku školního roku informují žáky a rodiče na koho se obrátit při problémech
- oznámí projevy rizikového chování ve třídě metodiku prevence nebo výchovnému poradci
- spolupracují při jejich řešení
- v průběhu roku diskutují v rámci společných hodin s žáky o slušném chování a pozitivních mezilidských vztazích

VŠICHNI PEDAGOGIČTÍ PRACOVNÍCI:

- rozvíjejí pozitivní mezilidské vztahy
- v kritických situacích dají jasně najevo, že špatné chování nelze tolerovat
- nejsou lhostejní k projevům agresivity
- řeší okamžitě projevy rizikového chování (ve spolupráci s třídním učitelem, metodikem prevence a výchovným poradcem)
- orientují se v problematice rizikového chování, především šikanování podporují solidaritu a toleranci
- posilují a vytváří podmínky pro zapojení všech žáků do aktivit třídy a školy
- uplatňují spolupráci mezi žáky a rozvíjí jejich vzájemný respekt
- vykonávají v souladu s pracovním řádem dohled nad žáky zejména ve škole před vyučováním, o přestávkách mezi vyučovacími hodinami, mezi dopoledním a odpoledním vyučováním. Především v prostorách, kde k šikanování již došlo nebo kde by k němu mohlo docházet.
- vedou důsledně a systematicky žáky k osvojování norem mezilidských vztahů založených na demokratických principech, respektujících identitu a individualitu žáka, pomáhají rozvíjet pozitivní mezilidské vztahy a úctu k životu druhého člověka.

Informovanost pedagogických pracovníků

- je důležitá informovanost pedagogických pracovníků, rodičů i žáků o problematice šikanování, a vzdělávání pedagogů a metodika prevence v problematice šikany
- pedagogičtí pracovníci by se měli vzdělávat v akreditovaných kurzech k problematice šikanování podle plánu DVPP školy

Systém úkolů pro pracovníky školy v oblasti prevence proti šikaně

- zpracování uceleného systému úkolů pro pracovníky školy v oblasti prevence proti šikaně a jejich postupné zapracování do dokumentů školy

ŠKOLNÍ ŘÁD

- zapracování prevence proti šikanování do školního řádu a dodržování školního řádu

SPOLUPRÁCE SE SPECIALIZOVANÝMI INSTITUCEMI

- *v oblasti školství* – s pedagogicko-psychologickými poradnami, středisky výchovné péče, speciálně pedagogickými centry
- *v oblasti zdravotnictví* – s pediatry a odbornými lékaři, dětskými psychology, psychiatry a zařízeními, která poskytují odbornou poradenskou a terapeutickou péči, včetně individuální a rodinné terapie
- *v oblasti sociální péče* – s oddělením péče o rodinu a děti, s oddělením sociální prevence

KRIZOVÝ PLÁN A POSTUPY ŘEŠENÍ ŠIKANOVÁNÍ

POSTUP PEDAGOGICKÉHO PRACOVNÍKA

1. Informují-li rodiče pedagogického pracovníka o podezření na šikanování, zahájí okamžitě vyšetřování šikany, spolupracuje s metodikem prevence a výchovným poradcem, informuje ředitele školy.
2. Má-li pedagogický pracovník podezření na šikanování, zahájí okamžitě vyšetřování šikany, spolupracuje s metodikem prevence a výchovným poradcem, informuje ředitele školy.
3. V případě prokázaných projevů šikany neprodleně informuje ředitele školy, spolupodílí se na vyšetřování šikany dle pokynů ředitele školy.
4. Vždy informuje rodiče o výsledcích vyšetřování šikany, a to i v případech, že se podezření neprokáže.
5. Svolá schůzku rodičů a informuje i ostatní rodiče, že byla šetřena ve třídě šikana.
6. Následuje práce se třídou, agresorem a obětí.
7. Navrhne v pedagogické radě potrestání agresorů.

POSTUP ŘEDITELE ŠKOLY

1. Přijme informaci o šikanování (pedagogický pracovník, rodič, žák)
2. Rozhodne, zda škola zvládne řešit šikanu vlastními silami nebo zda škola potřebuje pomoc z venku a je nezbytná její součinnost se specializovanými institucemi a Policií ČR.
3. V případě prokázaných projevů šikany jmenuje pracovníky, kteří se budou podílet na vyšetřování šikany dle jeho pokynů
4. Zajistí informování dotčených rodičů o vyšetřování šikany nebo sám informuje o výsledcích vyšetřování šikany, které řídí.
5. V případě negativních dopadů šikanování na oběť je nutné zprostředkovat péči pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče, speciálně pedagogického centra nebo dalších odborníků – klinických psychologů, psychoterapeutů nebo psychiatrů.
6. V mimořádných případech doporučí rodičům dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení SVP, případně doporučí realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v místně příslušném diagnostickém ústavu.
7. V mimořádných případech podá návrh orgánu sociálně právní ochrany dítěte k zahájení práce s rodinou, případně k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu.
8. Dojde-li k závažnějšímu případu šikanování nebo při podezření, že šikanování naplnilo skutkovou podstatu trestného činu (provinění) oznámí tuto skutečnost Policii ČR.
9. Oznámí orgánu sociálně právní ochrany dítěte skutečnosti, které ohrožují bezpečí a zdraví žáka. Pokud žák spáchá trestný čin (provinění), popř. opakovaně páchá přestupky, zahájí spolupráci s orgány sociálně právní ochrany dítěte bez zbytečného odkladu.
10. Projedná v pedagogické radě potrestání agresorů.

VYŠETŘOVÁNÍ ŠIKANY

I. Pro vyšetřování počáteční šikany (se standardní formou):

- Rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili a s oběťmi.
- Nalezení vhodných svědků.
- Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky (nikoli však konfrontace obětí a agresorů).
- Zajištění ochrany obětem.
- Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi.

II. Pokročilá šikana s neobvyklou formou výbuch skupinového násilí vůči oběti, tzv. třídního lynčování, vyžaduje následující postup:

- Bezprostřední záchrana oběti.
- Domluva pedagogických pracovníků na spolupráci a postupu vyšetřování.
- Zabránění domluvě agresorů na křivé výpovědi.
- Pokračující pomoc a podpora oběti.
- Nahlášení policii.
- Vlastní vyšetřování.

Po každé krizové situaci musí následovat ochranné mechanismy pro všechny, kteří se šikany účastnili, i pro ostatní ve skupině.

VÝCHOVNÁ OPATŘENÍ

1. Doporučuje se dále pracovat s agresorem (jeho náhled na vlastní chování, motivy, rodinné prostředí). V případě potřeby mu zprostředkovat péči pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče nebo jiných odborníků – klinických psychologů, psychoterapeutů nebo psychiatrů.
2. Pro potrestání agresorů lze užít i následující běžná výchovná opatření:
 - napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele
 - snížení známky z chování
3. Vypracování Individuálního výchovného plánu.
4. Pro nápravu situace ve skupině je potřeba pracovat s celým třídním kolektivem. Je nezbytné vypořádat se i s traumaty těch, kteří přihlíželi, ale nezasáhli (mlčící většina)
5. V mimořádných případech se užijí další opatření, které projedná ředitel školy.

POSTUP RODIČŮ PŘI PODEZŘENÍ NA ŠIKANOVÁNÍ

1. Rodiče informují o podezření na šikanování třídního učitele, popřípadě dalšího pedagogického pracovníka, při jehož hodinách nebo dohledu nad žáky k šikaně dochází.
2. Nejsou-li podezření na projevy šikany bezodkladně a uspokojivě řešeny v pravomoci pedagogických pracovníků včetně metodika prevence či výchovného poradce, obrátí se rodiče s informací na ředitele školy.

3. V případech prokazatelných projevů šikany se rodiče přímo obrátí s informací na ředitele školy
4. Jsou-li rodiče přesvědčeni, že postupuje škola při řešení šikany nedostatečně, je možné jednat v této záležitosti se zřizovatelem školy nebo podat stížnost na školu České školní inspekci. Stížnost lze podat písemně, osobně nebo v elektronické podobě a je možné ji adresovat příslušnému inspektorátu ČŠI.

MOŽNÉ PŘÍZNAKY ŠIKANOVÁNÍ, KTERÉ MOHOU RODIČE POZOROVAT:

- Za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi.
- Dítě nemá kamaráda, s nímž by trávilo volný čas, s nímž by se telefonovalo apod.
- Dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem.
- Nechuť jít ráno do školy (zvláště když dříve mělo dítě školu rádo).
- Dítě odkládá odchod z domova, případně je na něm možno při bedlivější pozornosti pozorovat strach.
- Ztráta chuti k jídlu.
- Dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí o dovoz či odvoz autem.
- Dítě chodí domů ze školy hladové (agresori mu berou svačinu nebo peníze na svačinu).
- Usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze snu, např. "Nechte mě!"
- Dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně.
- Dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objeví výkyvy nálad, zmínky o možné sebevraždě. Odmítá svěřit se s tím, co je trápí.
- Dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (například opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma krade peníze.
- Dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí.
- Dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, možná projevuje zlobu vůči rodičům.
- Dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma. Své zdravotní obtíže může přehánět, případně i simulovat (manipulace s teploměrem apod.)
- Dítě se vyhýbá docházce do školy.
- Dítě se zdržuje doma víc, než mělo ve zvyku.

SPOLUPRÁCE SE SPECIALIZOVANÝMI INSTITUCEMI A POLICIÍ ČR

1. *v oblasti školství* – s pedagogicko-psychologickými poradnami, středisky výchovné péče, speciálně pedagogickými centry
2. *v oblasti zdravotnictví* – s pediatry a odbornými lékaři, dětskými psychology, psychiatry a zařízeními, která poskytují odbornou poradenskou a terapeutickou péči, včetně individuální a rodinné terapie
3. *v oblasti sociální péče* – s oddělením péče o rodinu a děti, s oddělením sociální prevence (možnost vstupovat do každého šetření, jednat s dalšími zainteresovanými stranami, s rodinou)

Dojde-li k závažnějšímu případu šikany nebo při podezření, že šikana naplnila skutkovou podstatu trestného činu (provinění):

- Policie ČR
- orgán sociálně právní ochrany dítěte

SPOLUPRÁCE S RODIČI

Informují-li rodiče pedagogického pracovníka o podezření na šikanování, zahájí okamžitě vyšetřování šikany, spolupracuje s metodikem prevence a výchovným poradcem, informuje ředitele školy.

Při nápravě šikanování pedagogický pracovník spolupracuje:

- s ředitelem školy, školním metodikem prevence, výchovným poradcem a dalšími pedagogickými pracovníky
- s rodinou oběti
- s rodinou agresora.

Při jednání s rodiči dbají pedagogičtí pracovníci na taktní přístup a zejména na zachování důvěrnosti informací. Je nutné předem informovat rodiče o tom, co dělat v případě, když se dozvědí o šikanování.

PŘÍKLADY NEPŘÍMÝCH A PŘÍMÝCH ZNAKŮ ŠIKANOVÁNÍ

Nepřímé (varovné) znaky šikanování mohou být

- Žák je o přestávkách často osamocený, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády.
- Při týmových sportech bývá jedinec volen do mužstva mezi posledními.
- O přestávkách vyhledává blízkost učitelů.
- Má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený.
- Působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči.
- Stává se uzavřeným.
- Jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje.
- Jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené.
- Zašpiněný nebo poškozený oděv.
- Stále postrádá nějaké své věci.
- Odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy.
- Mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy.
- Začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole.
- Odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit.
- Zejména je třeba věnovat pozornost mladším žákům nově zařazeným do třídy, neboť přízpusobovací konflikty nejsou vzácností!

Přímé znaky šikanování mohou být

- Posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet. Rozhodujícím kritériem je, do jaké míry je daný žák konkrétní přezdívkou nebo "legrací" zranitelný.
- Kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejména pronášené nepřátelským až nenávisným, nebo pohrdavým tónem.

- Nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil.
- Příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem, a skutečnost, že se jim podřizuje.
- Nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k spoluúčasti na nich.
- Honění, strkání, šťouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvláště silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí.
- Rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout.

STÁDIA ŠIKANOVÁNÍ

První stadium: Zrod ostrakismu

Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře. Je neoblíben a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

Druhé stadium: Fyzická agrese a přitvrzování manipulace

V zátěžových situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako hromosvod. Spolužáci si na nich odreagovávají nepříjemné pocity například z očekávané těžké písemné práce, z konfliktu s učitelem nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. Manipulace se přitvrzuje a objevuje se zprvu ponejvíce subtilní fyzická agrese.

Třetí stadium (klíčový moment): Vytvoření jádra

Vytváří se skupina agresorů, úderné jádro. Tito šířitelé „viru“ začnou spolupracovat a systematicky, nikoliv již pouze náhodně, šikanovat nejvhodnější oběti. V počátku se stávají jejich oběťmi ti, kteří jsou už osvědčeným objektem ostrakizování. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti „slabí“.

Čtvrté stadium: Většina přijímá normy

Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době získává neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. U členů „virem“ přemožené skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná vůdcům. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.

Páté stadium: Totalita neboli dokonalá šikana

Násilí jako normu přijímají všichni členové třídy. Šikanování se stává skupinovým programem.

Obrazně řečeno nastává éra „vykořisťování“. Žáci jsou rozděleni na dvě sorty lidí, které jsem pro přehlednost označil jako „otrokáře“ a „otroky“. Jedni mají všechna práva, ti druzí nemají práva žádná.